

ЗМІСТ.

Т. ШЕВЧЕНКО: Докінчене Івана Гуса	185
Г. БАРВІНОК: Бабусині мрії	187
ДМ. ЙОСИФОВИЧ: На синяві небес	196
МИКОЛА САДОВСЬКИЙ: Спомини з російсько-турецької війни 1877—1878 року	197
С. Г. ФРУГ: Спадок, З євр. мелодій	212
АРТИМ ХОМИК: На боєвиши житя	213
ІВ. ФРАНКО: Суспільно-політичні погляди М. Драгоманова	226
ГНАТ ХОТКЕВИЧ: Лихолітте, дія II (далі буде)	241
Г. СТ. ЧЕМБЕРЛЕН: Еволюційні теорії	259
ГУСТАВ ГАЄРШТАМ: Мрії Каріни Брандт (докінчене)	271
МИРОСЛАВ ГАВРИЛІВ: Нерви і душа	285
ПІРАНДЕЛЛЬО: Сицилійські лимони	297
Й. В. ГЕТЕ: Спісива. Навернена	307
ІЗ СТАТИСТИЧНОЇ КОМІСІЇ НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА:	
1. Завязанне Стат. ком., М. Грушевського ..	308
2. Національна статистика, Ст. Дністрянського	310
3. Потреби аграрної статистики, І. Франка	321
4. Статистика зарібків і страйків, М. Лозинського	324
МИХ. ГРУШЕВСЬКИЙ: З біжучої хвилі: Після Думи	330
ІВАН ФРАНКО: Українська трибуна в Росії ..	335
Бібліографія	341
Книжки надіслані до редакції	344

Редакційний комітет:

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК

1906.

РІЧНИК ІХ. ТОМ ХХХV.
КНИЖКА VIII. ЗА СЕРПЕНЬ.

ЛІТЕРАТУРНО- НАУКОВИЙ ВІСТНИК

ЛЬВІВ.

З друкарні Наукового Тов. ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

ГУСТАВ ГАСРІШТАМ.

МРІЇ КАРІНИ БРАНДТ.

XVII.

Усю довгу зиму проводять самі Магнус Брандт із Каріною. Надходить різдво, але близькість сьвята не відчуваєть ся. Свіг огортає землю, немов пеленою, а зимове сонце ярко відобиваєть ся від нього. На гостинци чути веселий звук звіночків, а на совганці за гамарнею гучні забави дітей.

А Каріні видаєть ся усе те, що дієть ся довкола неї, немов сном. Рідко бувають тепер такі дні, коли вона може співати і тішити ся, як давно, так рідко, що вона згадує їх і дивуєть ся, як усе змінило ся. І нічого Каріна не очікує більше, крім листів, але й їх не читає в давню втіхою. А коли відповідає на них, то дізнає такого почуття, як злодій, що боїть ся бути злapanим. І листи її тепер сумні тому, що її думки сумні від того дня, від коли відкрило ся її укрите щастє. А коли висилає свої листи, то на душі в неї так важко, що вона плаче. І ніякого проблеску сьвітла не бачить на далі. Їй незвичайно важко переживати самій усе, що стало ся, але вона не має нікого, в ким могла би поговорити, нікого, хто міг би розвеселити й потішити її. Її тайна важна для неї, як тягар, а очікуванє видаєть ся таке довге, як зима, довге, як кожний день, повний тривоги, туги і нових мук.

Каріна дістала лист від Цецилії. З нього віяло спокоєм і бадьорістю. Він був повний туги, але рівночасно сили й надії. Кінчив ся так:

„Батько не хоче ще бачити мене. Я писала до нього й просила, але він не хоче. Бабка дуже добра для мене і я можу бути в неї, кілька схочу. Але я не хочу так жити, бачучи свою безпожиточність дома. Я сказала се бабці і вона зрозуміла мене. Ти не бачила ніколи людини, подібної до бабки. Вона видаєть ся зразу сувора, але коли ближше пізнаєш її, довідаєш ся, що у неї золоте серце. Кілька миль відси жие старий капітан Брандт зі своєю жінкою. Ти може не чувала ніколи нічого про них, але то наша далека рідня. Я заявила бабці, що я хотіла би знайти собі якесь місце. Бабка одначе вважає се невідповідним для мене, як для дівчини в доброї фамілії. А до них могла би я піти. У них, як кривна, я була би членом родини, каже бабка, і рівночасно могла би

їм помагати і приносити користь. Я була раз у них, познайомила ся з ними і дуже рада з того. Я ніколи не припускала, що старі люди можуть бути такі бадьорі. Але сил у старої тітки дуже мало, тому вона дуже радо згодила ся на мою поміч.

„Се для мене велике щастє. Але як дивно уладжене все на сьвітї: людина молода і здорова, а працювати уходить для неї за ганьбу. Я щаслива, що для мене знайшов ся сей вихід, бо в противнім разі я може була би приневолена проти власної волї зроби́ти знов яку прикрість батькови. Я їду туди за кілька день. Пиши до мене туди, пиши про все: і про батька і про себе саму. Тепер він не має нікого крім тебе, тому мусиш бути для нього всім. Мене мабуть не зрозуміє він ніколи. Коли я думаю про те, мене огортає така туга! Але я не піддаю ся їй, інакше упала-б духом. Сього навчила ся я від бабки, як іще багато иньшого.

„Прощай, моя любя, дорога сестро! Пиши мені про все, що прийде тобі на думку. Коли-б я була тепер при тобі, то мені здасть ся, що ми були би тепер ближші до себе, як тоді, коли ми хоч і жили разом, але кожда окремим своїм житєм.

Твоя сестра Цецилія“.

Ще самітнійшою почула себе Каріна, коли прочитала сей лист і довідала ся, що сестра не верне до дому. Багато думок навіяло їй те письмо, але найдовше затримала ся вона при думці: „А що, як би я поступила так, як Цецилія, і позбула ся усього того“? Але писати про те сестрі і звірити ся їй не може. Тому вона пише про батька і про те, що дотикає його, але ні слова про себе. Навіть Зігфрідови не може написати того, що давить її. Коли-б вона се зробила, то він не мав би спокою ні в день, ні в ночи, а все таки не міг би їй допомгти. Безвихідним, безвихідним видасть ся їй її положенє. Каріна бачить, що батько нічим не ділить ся з нею і кожного дня діють ся такі річи, про які батько не говорить їй нічого. Перше видавала ся їй батькова мовчанка природною і не дивувала її, тепер поясняла її його незадоволенєм як із неї, так і з сестри. І видячи, що батько не хоче простити сестрі, хоч її вина лиш така, що супротивила ся його волї, Каріна наповняєть ся новим страхом: „Батько не простить і мені ніколи. Він припускає про мене усе найгірше“.

Каріна боїть ся батька, але zarazом любить його ще більше, як давно. Його гнів, якого силу відчуває на собі, немов зміцнює її любов. Вона робить усе, що може, усе, на що зважаєть ся,

а Магнус Брандт буцім то нічого не бачить. Він рідко виходить тепер із дому, не розмовляє ні з ким, навіть при столі сидить мовчки. Майже цілі дні проводить у себе в кімнаті і ніхто не знає, чим він займається там. З подвіря можна часом бачити, як він стоїть довго задуманий при своїм вікні, а потім зачинає помалу ходити сюди й туди по кімнаті.

Лиш тоді, коли приїздить Фабіян Скотте, його лице роз'яснюється і стає таке, як було давно. Випростуваний і старанно одягнений, з гарною краваткою, у перуці з чудовими розчесаними льоками сидить він при обіді, на який подається тоді все, що є найліпше дома. Фабіян Скотте чемний, як би нічого не було, і Каріна дивується, що він немов зовсім не тужить по Цецилії. Він приїздить усе привітливий і в добрім гуморі, а його розумне, живе слово лється, немов ніяке горе не постигло його. Каріна усе рада з приїзду гостя, бо тоді менше відчувається той гніт, що придавлює батька й доньку, коли вони самі. Фабіян Скотте, невпий себе, жвавий і зручний в роботі і своїх поступках, приносить усе з собою спокій і задоволене.

Відвідинами Фабіяна Скотте тішить ся Каріна особливо тому, що тоді батько відразу змінюється. А по від'їзді Магнус Брандт знов опускається і тоді кидається Каріні особливо різко в очи, як батько постарів ся. Він ходить із похиленою головою, його кроки непевні, немов шукає ґрунту під ногами. Характер його горячий, запальчивий; найменша дрібниця викликає в нім гнів і бувають дні, коли ніхто не вагається заговорити до нього. Найтяжші бувають ті дні, коли приходить почта. Завдяки заходам Фабіяна Скотте почта почала приходити що тижня. Тому два рази частіше як перше приходить ся Магнусови Брандтови або чекати на листи, які зовсім не приходять, або бояти ся тих, які дістає. Той день, коли дістав листи від Цецилії і теці, не може вийти з його пам'яті.

Каріна починає нарешті розуміти се. Але від того їй не легше; навпаки, від того стає їй іще важше на душі.

І лиш робота приносить їй задоволене і спокій. Лиш тоді вона щаслива, коли змучена лягає в постіль і не думаючи засипляє. Каріна заняла дома місце Цецилії і зробила ся розумною і доброю господинею. Вона показала ся спосібнішою до того, як сама думала. Люди звикли звертати ся до неї зі своїми радощами і горем, і вона помагає їм, на скільки може, і радою і ділом. Але

ніщо не дає їй щастя. Того, чого вона чекає, нема й нема.

Так минають два важкі роки. Надходить знов серпень. Овочі зачинають дозрівати. Садівник прикриває кожної ночі георгінії на кльомбах, аби їх захистити від серпневих приморозків. Уже два робітники, що мусять рано вставати, бачили цілком побіллий газон, Ясне, холодне сонце заливає блиском свого проміння червоनावі і жовтаві листки дерев.

Надійшла осінь.

XVIII.

Одного рана в неділю увійшла Каріна до гостинної і кризь отворені двері побачила, як батько накручував у ідальні старий далекарлійський годинник. Він робив се звичайно кожної неділі рано. Каріна при с'їм виді пригадала собі часи, коли була дитиною. Тоді вона ходила разом із батьком від кімнати до кімнати і приглядала ся, як він накручував усі годинники дома і регулював до свого кишеневого, що міг дзвонити, коли натиснуло ся відповідний гувичок.

На згадку про се у неї мимохить виступили сльози на очи, така сильна ріжниця була між теперішністю й минушністю. Вона хотіла вже незаметно вийти з кімнати, аби батько не завважав її сліз, коли нараз проїс ся голос Магнуса Брандта, що кликав її:

— Каріно! — закликав він, не додавши більше нічого.

В його голосі було щось таке, від чого Каріна здригнула ся. Вона немов прочула, що тепер має зайти щось таке, що порішить її долю, щось, чого хотіла би уникнути і не могла.

Вона спостерегла, що мусила щось відповісти батькови, бо він не кажучи нічого пройшов побіч неї і сів на софу.

— Мені треба поговорити з тобою — почав знов. Але слова не хотіли вилітати з його уст. Нарешті прикликав рухом доньку до себе і заглянувши їй в очи, сказав: — Я бачу, що ти вже зрозуміла мене. І то зовсім природне. Ти вже доросла дівчина, тому не могла не завважити того. Я хочу поговорити з тобою про Фабіана Скотте.

Так розпочала ся та неділя в вересні, а що дальше було, вона не годна пригадати собі. Але правдоподібно їх розмова тягла ся довго, бо коли Каріна вийшла від батька, було вже полудне. Здаєть ся, що вона буде тямити усе жите батьків голос, що прикликав її: „Каріно“! Усе жите вона буде тямити, як батькове ли-

це дрожало, коли вимовляв імена сестри і Фабіяна Скотте. Вона мабуть щось відповіла, щось обіцяла, бо ї тепер бачить іще, як вияснюєть ся батькове лице, ще відчуває, як його рука гласкає її по волосою. Усе иньше для неї — важкий сон. І уже аж у лісі вона починає помалу приходити до себе.

Стежка, по якій іде, добре їй знана. Вона веде до найбільшої гущавини, де каміне поросло темно-зеленавим мохом. Лісова тишина вливає заспокоєне на її душу. Вона вже не бореть ся у собі. Вона йде на стрічу тому, що має прийти. Анї не обурюєть ся, анї не вагаєть ся. Її серце болить, болить сильно. Та не вона визвала те, що стало ся; все склало ся проти її бажаня, проти її волі. Тепер посеред гущавини, крізь яку ледви пробиваєть ся проміне сьвітла, окружена сьвяточною глибокою тишиною ліса, вона не відчуває, немов би мала принести жертву. Вона не приносить її. Її душа повна тривоги й муки. Вона йде, немов охоплена ще мріями, дивними мріями, з яких не хоче пробудити ся. Бо коли прокинесть ся, мрії щезнуть і вона знов забажає вернути ся до них. Але вона поборює себе і пробуджуєть ся. Мрії зникають, а все, про що мріяла, показуєть ся їй міражем.

Каріна йде чим раз глибше в ліс. Дійшовши до гори, не вилазить на неї, але обходить скали і сідає на мох у підніжа гори. Серед глибокої тишини долітає до неї звук церковного дзвона. Осінній воздух сьвіжий і прозорий.

Вертаючи до дому Каріна почуває, що з нею зайшла переміна. Її тривога зникла. Вона знає, що перед нею тепер тільки одна дорога, по якій повинна йти. Сама несьвідома того, вона добровільно піддала ся тяжкій вимові обовязку і їй здаєть ся, що вона ще ніколи не почувала себе так гарно. Їй так легко стало на душі, так сьвітляно, просто й ясно. З далека видніють гамарня, кузні, углеві шопи, робітничі діжки, а їй видаєть ся, що люди, які там працюють і живуть, стали ближші до неї. Вона підходить до містка і крізь темно-червонаві листки кленів бачить дім із його зігненим дахом. Вона знає, що тут буде жити і працювати. Тут родила ся, тут і умре. Вона переймаєть ся наскрізь сьвідомістю важности і значія хвилі.

Каріна почуває себе так, як коли би приступала до сповнення сьвятого обовязку. Вона сходить із містка, а під її ногами скрипить пісок на огородових доріжках. Вийшовши по кам'яних сходах

тераси, входить на подвір'я, а проходячи коло дому, бачить, що батько стоїть у вікні своєї кімнати, немов чекаючи на неї. Каріна бачить, як він усміхаєть ся. Вона знає, що той усміх повинен бути для неї щастем, але вона немов іще не зовсім готова приймати його. Для того треба їй ще хвилюк часу. З серцем, повним щастя й муки, вбігає до своєї кімнати і замкнувши за собою двері здимає з своїх грудий тоненький золотий перстенець, що висів на шії на вузькій ленточці. Каріна розв'язує ленточку, бере з комоди скриньочку з рожевого дерева з численними тайними скритками і отворює її. В задній сховок скриньочки вкладає перстенець, що носила так вірно, і замикає його тайний замочок. Зробивши се, Каріна чує, що тепер свободна. Вона стоїть тихо при вікні і дивить ся у віддаль в огород, де цвітуть астри і дерева вгинають ся під плодом.

По хвилюці вона сходить на долину на обід і здибаєть ся з батьком. Вони не говорять багато. Але Магнус Брандт почувває задоволений, що дістав нарешті від життя те, на що мав право. І почуте вдячності, що прийшло його, таке велике, що він не в силі висловити його. Каріна догадуєть ся про душевне хвилюванє батька, хоч не зовсім розуміє його, і на неї находить почуте втоми, немов від великого тягару, який взяла на себе і чув, що не донесе його до кінця.

Ціле пополудне сидить Каріна в своїй кімнаті і пише. Але писанє поступає помалу і ледви вечером кінчить його. Їй доводить ся безнастанно спиняти ся, бо сльози підходять їй до очий, і хоч вона нужно бореть ся з ними, то не може здержати їх. І безнастанно мусить вона дерти написанє тому, що слова написані нею слабо віддають їй почуваня. Але нарешті вона закінчує твердим почерком лист і з сумом відчуває, що лиш саможертва підтримує її, саможертва, висша від любови й горя.

*

*

*

„Як важко писати мені сей лист до тебе, любий мій — пише Каріна — а все таки я повинна його написати і то як раз тепер, не відкладаючи, бо інакше може пізнійше я не могла би й того вчинити. А тоді ти думав би, що я забула тебе і спроневірила ся тобі. Чужі люди може донесли би тобі колись, що я за мужем. Ти не зрозумів би нічого і з неприємним почутем та прикрістю згаду-

вав би про мене і навіть не хотів би ніколи згадувати тому, бо думав би, що я зрадила тебе.

„Та я не забула тебе, Зігфріде, і ніколи не забуду. Я лиш не сьмію тебе довше любити, бо в противнім разі батько умре, а тоді я не буду мати спокою в житю.

„Ти мабуть не можеш зрозуміти, що притрапило ся зі мною. А мені хочеть ся плакати, коли подумаю, що ти так далеко від мене і що я не побачу тебе ніколи більше.

„Ти не можеш собі представити, як мій батько постарів ся, як опустив ся і все те через клопоти й горе. Про все те я не могла ніколи писати тобі. Коли я писала до тебе, то забувала все крім того, що тикало ся тебе й мене. Я памятала тільки, як ти лежав блідий і гарний, коли я перший раз побачила тебе, і як я, маленька і дурненька, сиділа коло тебе та слухала тебе. Я памятаю наші прогульки в лісі, коли сонце сьвітило так ярко, я памятала місячний вечер у парку, коли ніч була повна тіней і сьвітла, і ніхто в цілім сьвіті не існував для нас, крім тебе й мене. Я памятала все, починаючи від тої хвилі, коли я сиділа сама у твоїй кімнаті і плакала, не знаючи сама чого, а ти увійшов, обіймив мене і я стала твоєю судженою; усе, до самого дня нашої розлуки, коли я прощала ся з тобою в оранжерії при шумі дощу, що бив у вікна, і цілувала тебе на прощанє. О, як би я й тепер могла се зробити! То був наш сьвіт, Зігфріде, наш маленький сьвіток, де я була така щаслива, як більше не буду ніколи. Про той сьвіт я й писала і ні про що иньше я не могла говорити в своїх листах до тебе. У той сьвіт ти замкнув мене і живучи в нім, я не бачила нікого иньшого і навіть про істнованє иньших майже забувала. Наш сьвіт був зовсім неподібний до сьвіта иньших і ніхто не повинен був бачити того, що було для нас так дороге і сьвяте.

„Тому я майже нічого не писала про те, що діяло ся довкола мене, а до нині я мабуть мало що з того й розуміла. Тепер ти мусиш дізнати ся, що Цецилія покинула нас і покинула давно, два роки тому, що батько хотів її приневолити вийти за нашого сусіда, Фабіяна Скотте, що живе в Ельфсгаммері. Ти се знаєш. Але ти не знаєш, що Цецилія виїхала до бабки до Мальмгіттан та що завдяки бабусиній піддержці стала свободна. Від тоді я живу сама в батьком. Він ні за що не хоче простити Цецилії. Він не називав навіть її імени. І лиш нині в розмові зі мною перший раз згадав про неї. Цецилія пише деколи до мене. В останнім листі вона

повідомляє мене, що заручила ся та що швидко буде її вінчане, на що батько дав свій привіл. Але й про те не згадував мені батько ні слова. З його мовчанки я бачу, як страшно прибитий він тим горем, яке причинили йому його доньки. І тепер я розумію, що йому самому важко було жити. Може давнійше було у нього бажане женити ся в друге, бо він був молодим, коли умерла мати. Я думала про се часто, хоч нічого такого не чувала.

„Я пишу се тому, аби ти знав усе, знав, яка я була одинока, і зрозумів усе. Я тямлю дуже небагато з того, що діяло ся в останніх роках. Я тямлю лише, що батько постарів ся і став сумний. І се журило мене. Я побоювала ся, що батько захоруге і умре, не вазнавши від життя нічого крім горя. До того він іще й з'убожів. Я знаю, що як би Фабіян Скотте не допоміг йому, ми не могли би оставати тут. Я не розумію того, але знаю, що воно так і мені ніколи не було так важко, як останніми часами, коли приходило ся мені просити у батька грошей.

„Тепер я мушу розповісти тобі, що було далі, а се й найтяжше з усього, бо ти готов подумати, що я через тебе терпіла та що я жалую, що любила тебе, що була твоєю маленькою судженою, як ти називав мене у ті щасливі часи, коли я навідувала тебе. Але се неправда, мій Зіґфіде, вір мені! Я-ж не можу жалувати того, що була щасливою. І як би того не було, у мене не стало би сил сповнити те, що маю зробити тепер. Знай отже, що батько давно довідав ся про все, що дотикало нас обоїх. Я зайшла раз у ночі до нього і він тоді сказав мені те. І ніколи ще він не гнівав ся на мене так, як тоді. Мені прийшло ся вислухати від нього стільки гірких слів, що мене й нині ще болить се, коли згадаю. Потім він не говорив про те більше, але я знаю, що він не забув того. Він до нинішнього дня не міг мені того простити, не очікуючи від мене нічого доброго.

„Тепер я сказала тобі все і тепер ти розумієш, що я не могла поступити так, як Цецилія, і покинути батька. Тепер же у нього нікого більше крім мене і коли-б я опустила його, він не пережив би того. Тепер, коли кінчу, Зіґфіде, мені хочеть ся плакати. Я не годна нічого більше сказати. Я не можу нічим бути для тебе, я не могла нічого дати тобі, що зменшило би горе, яке причиняю тобі. Мені бажалось би сидіти побіч тебе, коли ти дістанеш мій лист, мені бажалось би тоді тримати твою руку в моїй і від усеї душі просити тебе: Не горюй дуже за своєю малень-

кою судженою, бо я не годна би перенести того. Я пишу до тебе тепер останній раз і те, чого я не виповіла тепер, останеться невиповідженим усе. У мене не лишилося нічого, крім твого маленького перстінця. Я сховала його так, що його не знайде ніхто ніколи. Я не вийму його ніколи більше і не гляну на нього тому, що й того не вільно мені більше. Від тоді, як я дала слово другому, мені гріх навіть думати про тебе. Та я рада й з того, що той перстенець лишить ся у мене і я втішаюся тим, що коли мені не прийшлося убити його на свій палець, то й ніхто инший не вбере його.

„Усе своє життя я буду вдячна тому, що за все моє щастя я обов'язана тобі.

Каріна“.

Каріна прочитала лист, вложила його в коверту, заадресувала і сховала в кишеню до того часу, поки не трафить ся нагода вислати його.

— Скільки прожито сьогодні — думає вона. — І як усе перемінило ся!

Вона спішила ся, немов бажаючи, аби життя захопило її усю та аби не мала часу думати. Але в тій хвилі заїхав на подвір'я якийсь віз, від чого Каріна здригнулася. Не спішачись уже поправляє перед зеркалом свою одіж і обмацує лист, що лежав схований у кишені під хусточкою до носа. Їй здається, що при ній є ще щось, що належить до її давнього світа і від чого вона повинна освободити ся, аби бути готовою для нового світа, що чекає на неї.

Тому коли входить Сара, аби попросити її на долину до гостя, що приїхав, Каріна не відповідаючи їй на те нічого виймає швидко з кишені лист і передає з проською відіслати його так, аби про те ніхто не довідав ся.

Стара стоїть із листом у руці, обмірковуючи його вагу. І ще прибула одна тайна, яку вона повинна укривати так, як укривала инші. Сара здогадується всього і зі сльозами в очах глядить на молоду дівчину, яка видається такою делікатною і ніжною, але з сильною волею на молодім лиці.

— Добре робиш — каже Сара. — Бог поблагословить тебе.

Каріна мовчки притакує їй і відходить. У гостинній спостерігає Фабіяна Скотте, що встає при її вході. Випростований і сильний стоїть перед нею, а його мужеське лице з легко вигненим но-

сом і живими очима блискає такою вдячністю, немов він не суміє вірити тому, що діється тепер. Каріна підходить до нього і без вагання подає свою руку тому чоловікові, якого вибрав її батько для неї. Магнус Брандт говорить щось, чого вона не чує. Вона зворушена тим вдячним поглядом, що стрітив її, і не висуває своєї руки з руки того, що тримає і дістане її. На душі у неї спокійно й тихо. Повна радості, якої давно вже не відчувала, обіймає батька за шия. Їх обоїх огортає почуте задоволення собою, що ї повинно остати ся на завсїди.

Фабіян Скотте від'їздить вчасно. По його від'їзді Магнус Брандт передягаєть ся і виходить на прохід. Із ним іде Каріна; обоє попід руку сходять по сходах тераси, проходять через сад і входять до старого парку, що тягнеть ся аж до озера. Осінній місяць розливає над парком своє жовте, м'яке світло, тіни дерев потрясають ся по мураві і по закрутих доріжках. Батько й донька проходжують ся довго попід старі, розлогі дерева, з яких почали вже обсіпати ся листочки. На доріжках хрупкають під їх ногами облетілі листки, осипані морозом. Вони сходять над озеро. Залите місячним світлом розлягаєть ся воно перед ними. Його високі береги обіймають блискучу поверхню води фалістими темноватими лініями, над яким підносять ся ще темніші контури шпилькових лісів. Почуте вдячності розливаєть ся по душі Каріни, вдячності за все, що зайшло, за те, що того вечера стало знов так гарно і спокійно.

Разом повертають до старого дому, що видніє посеред високих дерев. Вийшовши по кам'яних сходах тераси, Магнус Брандт обертаєть ся і оглядаєть ся, немов бажаючи охопити одним поглядом усе, що завдяки доньчиній жертві стає на ново його власністю. Він думає про двір і про своїх людей, що сплять або працюють у фабриці, в якій недільними вечерами починає вже від шостої години гриміти молот. Стукіт молотів чутно виразно у вечірній тишині і Каріна розуміє, що батько прислухаєть ся йому.

— Тепер я можу замкнути свої очі і вмерти спокійно, коли прийде мій час — говорить Магнус Брандт.

З тими словами входить до дому, замикає браму та засуває засув. Каріна стоїть і споглядає на батька, а в ній розбуджуєть ся почуте, незнане їй доси: вона буде мати своєю власністю, а клопотанє нею має творити зміст її життя.

Задумана глибоко схиляєть ся і цілує батька в руку. Скін-

чили ся її мрії. Вона дивить ся в будучність живими, розумними, добрими очима.

— Добра ніч — говорить Магнус Брандт цілуючи доньку в чоло і відходить до своєї кімнати.

А Каріна йде швидко по сходах до двох маленьких кімнаток, які займає тепер сама.

XIX.

Се історія життя Каріни Брандт і її молодечих мрій, її лютого пробудження з мрій і того, як вона змінила ся, коли вибила ся з мрій і молодости. Я чув сю історію ще тоді, коли був такий молодий, що не знав іще ні любови, ні горя. Тоді я довідав ся про те, що Каріна Брандт стала доброю жінкою і щасливою матір'ю кількоро дітей, які завдяки її вихованю вийшли на порядних людей. Вона була також доброю господинею і провадила дім сильною рукою. Визначала ся чесністю і строгістю, але zarazом безконечною доброю. Тепер при иньших поглядах на жите мені подобаєть ся та Каріна Брандт власне такою, якою вона стала і мені даремними представляють ся наші бажання, аби люди були иньшими, як уложило їх жите.

Фабіян Скотте був для Каріни добрим мужем. Він, як говорить ся, носив на руках свою жінку. Але наслідком деякої суворости його характеру іноді давала себе відчувати різниця в літах між ним і його жінкою: вона була трицять літ молодша від нього. Його вимоги були деколи острійші, як би того була собі бажала фру Каріна. Але він любив її сильнійше, як більшість мужів любить свої жінки тому, що довго був одинокий і перед женитьбою з Каріною Брандт був перестав надіяти ся на иньше щасте в житю крім того, яке чоловік черпає в праці. Тепер він мав власне огнище, був окружений власними дітьми, тепер кожда праця видавала ся йому легкою і приємною.

Іще перед своєю женитьбою Фабіян Скотте продав свій маєток і перебрав на себе управу маєтком тестя. Там відбуло ся його вінчане і там він осів із жінкою. Каріна вибрала ся в долину з двох маленьких горішних кімнаток, в яких Сара прибирала її ще до вінця. Спальня, замкнена від дня смерти її матери, тепер була призначена для неї. Обіч спальні в кабінеті з меблями в стилу ампір і з годинником на гзимсі печі сиділа Каріна Скотте на тім самім місці, де перше сиділа Каріна Брандт, і те саме озеро, над

яким уносили ся її дівочі мрії, розстелювало ся перед її очима й тоді, коли вона стала дозрілою жінчиною і матірю. Доки жив Магнус Брандт, у старім домі не роблено ніяких змін.

Він займав по давньому свої три кімнати, а ніякі клопоти не проникали до нього крізь стіни бібліотеки і не перешкоджували йому затопляти ся в улюблених фоліянтах. Обовязки, що почали були угнітати його, були перенесені на сильніші плечі і захід його життя був незахмарений. Про Цецилію згадував рідко, а коли й згадував, то таким тоном, немов бояв ся, що згадка про неї могла бути неприємна доньці або зятеви, або обоім. Фабіян Скотте сьміяв ся з того на боці і говорив жінці: „Я працював сїм літ за Лію, а дістав Рахилю, але моя доля була лїпша від патріархової. Мені хочеть ся інколи сказати се батькови, але я бою ся, що він не зрозуміє жарту“.

Магнус Брандт умер і був похований на турсбійськїм цвинтарі побіч своєї жінки на тїм місці, що довго стояло порожнє і на яким кінчив ся довгий ряд могил Брандтів. Перед смертю прикликав до себе фру Каріну і дякував їй за те, що була йому доброю донькою. А в агонії говорив про якесь щастє, що проминуло його та про довгу подорож, яку відбував тому, що занадто любив свої доньки.

Фру Каріна стала матірю багатьох дітей і її житє протекло в праці. Діти були її щастєм, займали її думки, заповняли її істнуванє і захоплювали її всю. Вона шанувала й поважала свого мужа, любила свої діти і була щаслива, бо бачила, що власне такою бажав її мати Фабіян Скотте. Чим більше було в неї дітей, тим сильнїше любила їх, не лише всі разом, але й кожде окремо. Завдяки дітям вона забувала своє особисте житє і була тільки матірю, більше нічим.

Та вона була матірю не тільки для своїх дітей, але й для всіх тих, що жили по робітничих дїмках в оселі та в хатках по лїсі. Старі приятелі її молодости умирали одні по других, а вона всіх ховала. На місце померших являли ся нові і у Каріни Скотте ставало для всіх місця. І як у молодости, так і в старости чула вона, що нікого не розуміла так добре і ні з ким не говорила так легко, як із простим народом, що жив у тїм маєтку, в яким більшість, що пам'ятала ще маленьку фрекен Каріну, уже повмирала.

Нарешті умер її муж Фабіян Скотте. Вона доглядала його в часі слабости, облекшувала його терпіння і тримала його руку,

коли прийшов кінець. Прикро було їй потому з дітьми: поражені смертю батька, вони були невтішні. І ні в день смерті, ні в дальші не могла їх покинути мати і побути на самоті з тими думками, які в противнім випадку були правдоподібно з'явилися.

Каріна Скотте набрала тіла, виглядала сильна й здорова і мала все добрий гумор. По смерті Фабіяна Скотте вона почала управляти сама маєтком і чого не вспів зробити муж, зробила жінка. Всі його пляни й думки знала фру Каріна, тому добудувала вальцівню і розширила тартак. Вона казала також викинути кавалок стіни у старій гостинній і збудувала велику веранду в видом на озеро, в якій росли пальми, рожі і пової тоді, як сад, парк і дуги довкола озера були покриті снігом.

Оповідано також про Каріну Скотте, що її любили дуже діти, а ще більше внуки. Причиною сього було те, що Каріна Скотте ставала з літами живійша і веселійша. А молодіж почував себе дуже добре під опікою веселих стариків, бо та веселість бадьорить їх і вливає в них відвагу йти сьміло на стрічу життю.

Тому що бабка була все жива й весела, і її старість була весела, бо внуки воліли пробувати з бабкою, як із батьком та матір'ю. І їй з унуками було легко та весело. За них не почувала себе відповідальною і коли вони появилися в її життю, то всі клопоти Каріни Скотте перейшли вже на кого иньшого так, що вона жила спокійно і знов перенесла ся на другий поверх старого дому, до давніх кімнат для гостей, з яких одна називала ся колись зеленою.

Каріна Скотте дожила глибокої старости. Ще при її життю старший внук, що одідичив по бабці нахил до мрій, добив ся дозволу поїхати до Парижа, куди в ті часи стреміла молодіж, як до обіцяної землі, аби виобразувати ся в штуці. Перед від'їздом бабка прикликала його до себе, написала на карточці імя одного чоловіка і просила розшукати його, коли-б він іще жив.

По році внук вернув до дому. Бабка була тоді поважно хора. Молодий хлопець пішов до неї в кімнату, а розмова, що вивязала ся між ним і бабкою, була така незвичайна і таємнича, що діти і внуки говорили про неї як про чудо.

І дійсно се було чудо. В Парижі познайомив ся будучий маляр зі старим офіцером, який розплакав ся, коли молодий чоловік назвав йому своє імя і нудьгував, коли йому довело ся не бачити ся тиждень із внуком Каріни Скотте. Той офіцер мав шведське імя.

Говорили, що він був ранений під Гравельотом. І тепер, коли бабка лежала хора, діти і внуки говорили про те, що того чоловіка бабка любила колись. А він так горячо любив бабку, що ціле життя лишився нежонатий. В Парижі оповідали, що він відібрав остатній лист бабки при параднім обіді. І поки всів хто в товариства спитати ся про нещастє, що його постигло, він упав зомлілий в листом у руці.

Так оповідали внуки про бабку і її любов, але молодші в них не хотіли вірити тому, що бабка була така стара. Всім здавало ся, немов ожили старі легенди і перемінили ся в правду. Тепер цвили на грядках нарциси, а в лісі зеленіли берези і розлягав ся голос завулі.

Бабка лежить сама в своїй кімнаті і нікому не казала приходити до себе. Внук привіз їй невеличкий портрет чоловіка в середних літах у військовим мундурі. Портрет намальований олійними фарбами, а в однім його кутику стоїть підпис французького маляря.

Але бабка не цікавила ся ні малярем, ні його штукою. Вона лежить сама на своїй постелі, зложивши старечі руки над покривалом. Вона дивить ся на чоло, на тужні очі, на сиваву, підстрижену в клин бороду, яка робить їй лице незнайомим. І дивлячись на той портрет, переживає все на ново і думає про те, як вложило ся її життя. І як скоро все минуло, як дивно скоро! Ніколи вона не мала часу затримати ся і оглянути ся. Тепер лежить і дивить ся, все дивить ся. І вона не бажала би нічого змінити в того, що стало ся, бо діти, що живуть, се її діти. Внуки також її. І нічого також не можна змінити в того, що є.

Але Каріна Скотте ущасливлена дарунком і життя видаєть ся їй казкою. Коли стало темніти і сонце щевло за вікном, вона задвонила. Але ввійшла не Сара. Сара давно умерла. Увійшла нова молода покоївка, що не знає нічого про те, що було, умерло і знов воскресло.

— Постав портрет так, аби мені було його видно — говорить Каріна Скотте.

Так портрет стоїть день за днем, ніч за нічю. Коли вже внуки оточують постіль хорої і вона не може говорити, погасачий її погляд усе ще шукає портрета, а уста шепчуть нечутно. Вона далеко від усіх, кого, любила, виховувала і радувала. Дійсність покидає її, мрії знов охоплюють її — мрії Каріни Брандг.